

SYMPOZJA, ZJAZDY, KONFERENCJE, SPRAWOZDANIA NAUKOWE

Stulecie polskich archiwów państwowych, Poznań, 18-19 października 2018 r.

18–19 października 2018 r. w murach Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu odbyła się konferencja naukowa *Stulecie polskich archiwów państwowych*, zorganizowana wspólnymi siłami przez Zakład Archiwistyki Instytutu Historii UAM, Archiwum Państwowe w Poznaniu oraz Sekcję Edukacji Archiwalnej Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. Podkreślić należy, iż konferencja odbyła się pod honorowym patronatem dr. Wojciecha Woźniaka – Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych oraz Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych.

Otwarcie obrad poprzedziły słowa powitania wygłoszone przez prof. Irenę Mamczak-Gadkowską, kierownik Zakładu Archiwistyki UAM, skierowane do uczestników. Powitano wszystkich patronów honorowych, organizatorów, zaproszonych gości, prelegentów i uczestników konferencji. Ponadto zwróciła się do wszystkich zebranych z wprowadzeniem na temat stulecia polskich archiwów państwowych. Prof. Gadkowska zaznaczyła, iż konferencja wpisuje się również w obchody stulecia powstania Uniwersytetu Poznańskiego, którego jednym z bezpośrednich kontynuatorów jest Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Następnie głos zabrał dr Wojciech Woźniak, Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych, który objął konferencję patronatem honorowym. W krótkim powitaniu życzył udanych obrad oraz podkreślił, że w Poznaniu inaugurowane są obchody jubileuszowe stulecia polskich archiwów państwowych. Kolejne słowa do uczestników skierował prof. Józef Dobosz, dyrektor Instytutu Historii UAM, który zaznaczył iż rok 2018 jest rokiem wielu rocznic nie tylko w środowisku poznańskim, ale i ogólnokrajowym. Następnie zabrał głos Henryk Krystek, dyrektor Archiwum Państwowego w Poznaniu, który przywitał wszystkich uczestników oraz życzył im owocnych obrad.

Prowadzenie pierwszej części obrad powierzono prof. Krzysztofowi Skupińskiemu z UMCS. Pierwszy głos zabrał dr Wojciech Woźniak, Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych, który wygłosił referat pt. *Perspektywy rozwoju polskich archiwów państwowych*. Prelegent ukazał główne obszary funkcjonowania archiwów państwowych oraz wskazał na cztery perspektywy, w ramach których archiwa państwowe będą się rozwijać (perspektywy: in-

formatyczna, technologiczna, infrastrukturalna i organizacyjna). Poruszył też kwestie retrokonwersji oraz jej wyników.

Następnie głos zabrała prof. Irena Mamczak-Gadkowska, która w referacie pt. *Koncepcje budowy polskiej sieci archiwalnej w okresie międzywojennym* zaprezentowała rozmieszczenie sieci archiwalnej w II RP, ukazała zadania odradzającego się państwa w zakresie służby archiwalnej. Na zakończenie prof. Gadkowska wspomniała o inicjatywie utworzenia Centralnego Archiwum Państwowego. Autorstwo tego pomysłu należy przypisać prof. Józefowi Paczkowskiemu, pierwszemu Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych.

Kolejny referat, pt. *Funkcja naukowa archiwum a działalność naukowa archiwów i archiwistów w Polsce w latach 1915–1939*, wygłosił prof. Waldemar Chorążyczewski z UMK. Omówił on zadania archiwów z zakresu udostępniania, tworzenia pomocy ewidencyjnych, edycji źródeł archiwalnych. W jego ocenie, archiwa powinny być odpowiednio przygotowane dla użytkowników prowadzących szeroko zakrojone prace badawcze. Użytkowników należy odpowiednio przygotować do korzystania z materiałów archiwalnych.

Po krótkiej przerwie prowadzenie obrad powierzono prof. Waldemarowi Chorążyczewskiemu. Pierwszy głos zabrał dr hab. Marek Konstankiewicz z UMCS, który w referacie pt. *Przemiany podstaw prawnych działania polskiej administracji archiwalnej w latach 1918–2018* w sposób syntetyczny ukazał ustawodawstwo archiwalne na przestrzeni stu lat działania organu kierującego pracami archiwów państwowych. Omówił regulacje dotyczące narastającego zasobu archiwalnego.

Następnie prof. Wanda Roman z UMK w referacie pt. *Razem czy osobno? U źródeł koncepcji zarządzania archiwami w Polsce* zajęła się ukazaniem historii wyłączenia spod administracji archiwalnej archiwów wojskowych. Stwierdziła, iż zapewne wynika to z równoczesnego organizowania służby archiwalnej cywilnej i wojskowej. Podkreśliła, że archiwa wojskowe przechowują w swym zasobie materiały archiwalne dotyczące działań wojennych z lat 1915–1918 oraz akta wojskowe związane z odradzającą się po odzyskaniu niepodległości administracją wojskową.

Ostatnim referentem tej części była wypowiedź prof. dr. hab. Władysława Stępniaaka z UMK, który w wystąpieniu pt. *Archiwa polskie w kontekście międzynarodowym* omówił zagadnienie współpracy międzynarodowej archiwów, którą należy rozumieć m.in. poprzez udostępnianie materiałów archiwalnych, zabieganie o właściwy przekaz prawdy historycznej na arenie międzynarodowej. Referent poruszył również kwestie rewindykacji materiałów archiwalnych oraz udział Polski w pracach Międzynarodowej Rady Archiwów.

Następnie odbyła się krótka dyskusja nad wygłoszonymi referatami, która dotyczyła problematyki poruszanej w wystąpieniach. Głos w dyskusji za-

brali: Wojciech Woźniak, Marek Konstankiewicz, Ewa Perlakowska i Irena Mamczak-Gadkowska.

Po ożywionej dyskusji rozpoczęto kolejny panel, który prowadził prof. Rafał Galuba. Pierwszy głos zabrał mgr Hubert Mazur reprezentujący UPKEN (referat przygotował wspólnie z dr Agnieszką Rosą z UMK), który w swym wystąpieniu pt. *Uwarunkowania i rozwój prac publicznych archiwów w Polsce w XX wieku* omówił definicję pracy publicznej archiwów. Ukazał wykorzystanie materiałów archiwalnych w nauczaniu historii. Wskazane zostały również działania popularyzatorskie, organizowane przez archiwa, które mają na celu poszerzenie świadomości obywateli o działaniach placówek archiwalnych.

Dr Ewa Rosowska, reprezentująca NDAP, przedstawiła referat pt. *Dzieje zasobu dokumentacyjnego władz i urzędów z terenów województw wschodnich II Rzeczypospolitej podczas II wojny światowej i jego stan zachowania*. Omówiła przede wszystkim aspekt wykorzystania dokumentacji polskiej przez władze sowieckie po 1939 r. do represji ludności polskiej. Wskazała na ważność tworzenia kartotek ewidencyjnych, których celem było stworzenie aparatu represyjnego ludności polskiej.

Następnie głos zabrał prof. Marek Stażewski z UG, który w wystąpieniu pt. *„Archivalische Auseinandersetzung” – próba rozbioru zasobu archiwów polskich w czasie II wojny światowej*, w interesujący sposób ukazał czynności podejmowane przez okupanta na rzecz gromadzenia informacji o obywatelach niemieckich, które znajdowały się w dokumentacji proveniencji polskiej. W wyniku tych działań dochodziło do przemieszczania zasobu archiwalnego, często w niewłaściwych warunkach.

Ostatni referat, pt. *Udział Kazimierza Kaczmarczyka w ewakuacji i zabezpieczeniu archiwaliów warszawskich w klasztorze jasnogórskim w latach 1944–1945*, wygłosił dr Jarosław Matysiak z Archiwum PAN. Omówione zostały prace Kaczmarczyka, jakie podejmował w trakcie pobytu w Częstochowie, oraz losy dokumentacji przechowywanej w tym miejscu. Kaczmarczyk, prócz powyższych prac, uporządkował również archiwalia zakonu paulinów.

Prowadzenie ostatniego panelu pierwszego dnia konferencji powierzono prof. Wandzie Roman. Pierwsza głos zabrała prof. Alicja Kulecka z UW, która w referacie pt. *Archiwa ziem Rzeczypospolitej utraconych w wyniku uzgodnień mocarstw koalicyjnych w polskiej literaturze archiwalnej i historycznej (1945–1989)* zajęła się omówieniem prac, jakie były podejmowane po II wojnie światowej w zakresie kształtowania zasobu archiwalnego. Autorka wskazała na zbiory archiwów, które w wyniku zmian granic znalazły się poza Polską (Wilno, Grodno, Lwów). Zarówno zasoby, jak i historia tych archiwów zostały w latach 1945–1989 zapomniane, znaczące zaś zmiany nastąpiły po roku 1989, kiedy podjęto działania mające na celu odbudowę pamięci o archiwaliach znajdujących się poza granicami naszego kraju.

Kolejną prelegentką – Beata Waclawik z AP w Olsztynie, w referacie pt. *Kształtowanie się sieci archiwalnej na Pomorzu Wschodnim po 1945 roku* ukazała rozwój sieci archiwalnej na tym terenie wraz z organizacją administracji po zakończeniu działań wojennych. Ponadto autorka w przejrzysty sposób przedstawiła wszelkie zmiany w sieci archiwalnej, jakie miały miejsce na Pomorzu Wschodnim w ostatnich latach.

Pierwszy dzień obrad zakończyło wystąpienie prof. Roberta Degena i prof. Krzysztofa Syty z UMK, którzy przedstawili referat pt. *Archiwum Państwowe w Bydgoszczy w okresie międzywojennym – geneza, organizacja, działalność*. W krótkim, lecz treściwym referacie przedstawili historię jednostki, działania, które miały wpływ na powstanie placówki. Ukazali też strukturę organizacyjną oraz początki działalności archiwum w okresie międzywojennym. Następnie odbyła się krótka dyskusja, w której wzięli udział referenci i uczestnicy konferencji. Tradycyjnie po zakończonych obradach wszyscy udali się na spotkanie towarzyskie, w trakcie którego m.in. kontynuowali rozmowy na tematy archiwalne.

Prowadzenie pierwszej części obrad drugiego dnia powierzono dr. hab. Markowi Konstankiewiczowi z UMCS. Pierwszy głos zabrał dr Bartosz Drzewiecki z UPKEN, który referacie pt. *Środowisko polskich archiwistów w połowie XX wieku w świetle korespondencji Włodzimierza Budki*. Autor w pierwszej części wystąpienia skupił się na ukazaniu życiorysu Budki oraz jego kariery naukowej. Następnie omówił spuściznę naukową ze szczególnym uwzględnieniem korespondencji kierowanej do uczonego. Poruszano w niej m.in. problematykę wykształcenia i braku kadry archiwalnej oraz też prace redakcyjne przy wydawaniu „Archeionu”.

Następnie dr Anna Laszuk z NDAP zajęła się działalnością publikacyjną archiwów państwowych, przedstawiając najważniejsze prace wydawane przez te jednostki, m.in. opracowania dotyczące historii i dziejów archiwów. Jednak za najbardziej wartościowe należy uznać informatory o zasobie archiwalnym, przygotowywane i wydawane zgodnie ze wskazówkami NDAP.

Kolejną prelegentką była dr Magdalena Heruday-Kielczewska z UAM, która w wystąpieniu pt. *Udział polskich archiwistów w konferencjach CITRA* omówiła działania i wspólne strategie Międzynarodowej Konferencji Okrągłego Stołu Archiwów. Autorka zwróciła również uwagę na tematy, jakie były przedmiotem obrad konferencji CITRA.

Kolejną część obrad prowadził dr hab. Robert Degen z UMK, który pierwszą do ogłoszenia referatu pt. *Od reskryptu do dekretu. Z dziejów archiwów krakowskich* zaprosił Iwonę Fischer z AN w Krakowie, która omówiła historię krakowskiego Archiwum w świetle zachowanych materiałów archiwalnych znajdujących w się zespole akt własnych. W sposób szczególny zajęła się analizą spraw dotyczących: sprawozdawczości, metodyki archiwalnej, pomieszczeń, udostępniania materiałów archiwalnych, polityki kadrowej.

Następnie dr Zuzanna Jaśkowska-Józefiak i mgr Piotr Józefiak z UAM w referacie pt. *Wkład archiwistów poznańskich do rozwoju archiwistyki polskiej* przedstawili działalność organizacyjną, regionalną, edukacyjną i naukową związanych z Poznaniem praktyków i teoretyków, którzy swoją pracą przyczynili się do rozwoju krajowej archiwistyki. Byli to: Józef Paczkowski (1861–1933), Kazimierz Kaczmarczyk (1878–1966), Franciszek Paprocki (1911–1978), Irena Radtke (1923–2014) i Stanisław Nawrocki (1925–2000).

W podobnym nurcie utrzymany był referat dr. Hadriana Ciechanowskiego z AP w Toruniu pt. *Wkład pracowników Archiwum Państwowego w Toruniu w rozwój polskiej archiwistyki 1951–2017*. Autor przedstawił tradycję toruńskiego archiwum, jednak skupił się głównie na dorobku jego pracowników w sieci archiwów państwowych. Wspomniał m.in. o Irenie Janosz-Biskupowej, Franciszku Paprockim, Karoli Ciesielskiej.

Kolejny panel obrad w roli prowadzącego otworzył dr hab. Krzysztof Syta z UMK. Pierwszy głos zabrał prof. Rafał Galuba reprezentujący UAM, który w referacie pt. *Państwowa sieć archiwalna po II wojnie światowej* zajął się ukazaniem zmian, jakie zachodziły w sieci archiwów na przestrzeni lat, poczynawszy od ustawodawstwa archiwalnego regulującego pracę jednostek archiwalnych. Autor wskazał również elementy, które wymagają – jego zdaniem – zmian, m.in.: wzmocnienie pozycji naczelnego dyrektora czy przygotowanie nowej ustawy archiwalnej.

Dr Ewa Perlakowska reprezentująca stowarzyszenie Archiwizjoner, w wystąpieniu pt. *Warto czy nie warto? Historia zmagania polskich archiwistów z selekcją twórców dokumentacji w sferze normatywnej*, omówiła uwarunkowania prawne i kryteria archiwalne selekcji. Zaznaczyła, iż jednym z kryteriów selekcji powinna być znajomość historii i uwarunkowań regionu, na którym powstała dokumentacja, jednostki zaś powinny być oceniane pod kątem selekcji już w momencie powstania. Podkreśliła, iż najważniejszym elementem w zakresie kształtowania jest odpowiednio przeprowadzona ekspertyza archiwalna.

Następnie dr hab. Hanna Krajewska z Archiwum PAN przedstawiła referat pt. *Zadania archiwów z powierzonym zasobem na przykładzie Archiwum PAN*. W ciekawy sposób została ukazana historia oraz zasób archiwum kierowanego przez referentkę. Poruszone zostały również kwestie gromadzenia spuścizn oraz prac związanych z kształtowaniem zasobu archiwalnego (każda jednostka w PAN posiada własne archiwum zakładowe). Ważnym zadaniem Archiwum PAN są działania popularyzujące zasób, jak choćby: wystawy, pogadanki czy prelekcje oraz działania wydawnicze, m.in. raz w roku wydawany jest Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk.

Kolejne wystąpienie, pt. *Archiwa dokumentacji specjalnej w Polsce – wybrane aspekty*, przedstawiła dr Magdalena Niedźwiecka z UPKEN. Autorka na wstępie wyjaśniła wszystkie aspekty terminologiczne dotyczące archiwów

specjalnych (powołane do gromadzenia i przechowywania dokumentacji filmowej i audiowizualnej). Następnie pokrótce omówiła wybrane archiwa specjalne, m.in. Archiwum TVP czy Archiwum Filmoteki Polskiej. Ukazała również historię tych jednostek od lat 50. XX w. aż do powołania Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Ostatni referat, pt.: *Współpraca archiwów uniwersyteckich z archiwami państwowymi na przykładzie Archiwum UAM*, wspólnie wygłosili dr Monika Sak i mgr Sebastian Wytrzyaszczak z Archiwum UAM. Ukazali oni historię tej jednostki oraz pokrótce przedstawili jej zasób. Następnie omówili współpracę z Archiwum Państwowym w Poznaniu, skupiając się na aspekcie merytorycznym, m.in. kontroli czy popularyzacji. Podkreślili, iż w sytuacjach kryzysowych zawsze mogą liczyć na pomoc ze strony pracowników AP. Taka sytuacja miała miejsce np. w 2004 r., kiedy magazyny archiwum zostały zalane. W obliczu nagłej sytuacji kryzysowej zostało udzielone natychmiastowe wsparcie.

Następnie odbyła się krótka dyskusja nad wygłoszonymi referatami. Bezpośrednio po niej prof. Irena Mamczak-Gadkowska podsumowała konferencję oraz zakończyła obrady. Podziękowała wszystkim referentom za pracę włożoną w przygotowanie wystąpień, słowa podziękowania skierowała również do uczestników konferencji, którzy zechcieli przybyć do Poznania, by pochylić się nad tematyką stulecia polskich archiwów państwowych. Ponadto zaznaczyła, iż w zasobach archiwów cały czas są przechowywane materiały, które należy wykorzystywać w szeroko zakrojonych badaniach naukowych.

Piotr Józefiak